

Pregledni naučni rad
UDK:343.8:342.7
DOI:10.7251/ZND2501144G

BEZBJEDNOST U PENALNIM USTANOVAMA

*Doc.dr Nadežda Gudelj*²⁷
MUP R. Srbije

Apstrakt: *Bezbjednost u zatvorima je tematika kojom se bave mnoge kriminološke naučne discipline, ali je suština kako zapravo to sprovesti u praksi, gdje se svakodnevno dešavaju vanredne situacije koje narušavaju bezbjednost penalne ustanove. U radu smo predočili kako zapravo neformalni zatvorenički sistem negativno utiče i narušava bezbjednost ustanove i kako u tim situacijama balansirati i održavati red u ustanovama.. U takvim okolnostima obučeni i edukovani zatvorski policijaci, te tehnička opremljenost ustanove ključni su faktori za vanredno djelovanje i suszbijanje nereda i pobuna u zatvorima. Neformalni sistem osuđenih lica teži da destabilizuje stanje u zatvorima pružajući često pasivni i aktivni otpor. Zato je važno poznavati kako i na koji način funkcioniše neformalni sistem i koje bezbjednosne mjere imaju najbolji preventivni karakter da ne dođe do eskalacije sukoba i nereda u zatvorima.*

Ključne riječi: *bezbjednost, neformalni system, zatvorenici, sukobi, penalne ustanove.*

Uvod

O uzrocima pojave kriminaliteta među mladima, ali i ponoljetnim osobama u svojim naučnim radovima pisali su brojni domaći autori (Avdibegović, 2015; Nadarević, 2019; Vranj, 2019; Tomić, 2005). Svi oni ukazuju na brojne rizične i kriminogene faktore koji dovode mlade ljude u sukob sa zakonom. Neki od njih zbog počinjenih krivičnih djela završe u zatvoru na izvršenju zatvorske kazne, gdje dolaze u jedan sasvim drugačiji svijet koji ima svoja nepisana pravila. Upravo zbog ove činjenice mnogi autori kažu da je zatvor “sistem u sistemu”, naglašavajući da je zatvor ustanova sa specifičnim pravilima i načinom života u njemu.

²⁷ nadag958@yahoo.com

Tuče, sukobi, pobune su samo od nekih indikatora stanja u kazneno – popravnim ustanovama koje zahtjevaju stalnu budnost bezbjedonosnih struktura u penalnim ustanovama. Zapravo služba za bezbjednost vodi računa da stanje u zatvoru bude pod kontrolom, te da se kućni red dosljedno poštuje i primjenjuje od strane zatvorenika.

Sve kazneno-popravne ustanove imaju formalnu (zakonom određenu) organizaciju ili sistem, da bi se ostvarile funkcije za koju su osnovane, i neformalni sistem. Formalni sistem se zasniva na osoblju zatvora i normativnom sistemu (ZIKS i Pravilnik o kućnom redu). Postojanje neformalnog sistema iako obezbjeđuje mir u zatvorskim ustanovama, te onemogućuje dezorganizaciju, doprinosi velikom broju negativnosti. Naime, postojanje neformalnog sistema onemogućuje resocijalizaciju zatvorenika, a osnovne specifičnosti i obilježja tog sistema, kao što su: otpor zahtjevima osoblja, otpor onome što propagira šira društvena zajednica i napad na moralni integritet njenih zvaničnih predstavnika i sl, direktno se suprotstavljaju formalnom sistemu, te onemogućuju njegove prave ciljeve i suštinu. Zarad održavanja mira i stabilnosti, vođama neformalnih grupa se često "progleda kroz prste", što doprinosi kriminalnim radnjama i unutar zatvora. Postojanje neformalnog sistema u okviru formalnog sistema zatvorskih ustanova, kao odgovora i reakcije na zatvaranje, te nametnuta pravila i normative, veoma je specifičan, te je potrebno da kao takav bude podvrgnut analizi, radi razumijevanja sveukupne atmosfere u penalnim ustanovama, međudnosa zatvorenika, te interakcije zatvoreničke populacije sa predstavnicima formalnog sistema. Takođe, postoji potreba i namjera da se kroz ovaj rad ukaže na načine funkcionisanja ova dva sistema (formalni i neformalni), te na važnost njihovog međudnosa na sam proces resocijalizacije zatvorenika, kao suštinske namjere sankcionisanja po učinjenim prekršajima (Macanović, 2011).

Kazna i resocijalizacija osuđenih lica

Kazna je nekad bila jedina, a danas je samo jedna, ali osnovna mjera reagovanja društva protiv učinilaca krivičnih djela. Kazna prema svojoj suštini predstavlja društvenu reakciju protiv kriminaliteta kao opasnog asocijalnog ponašanja. Prema svojoj suštini kazna je prividno oduzimanje ili ograničavanje sloboda i prava, ali ona u isto vrijeme predstavlja opštemoralnu osudu, socijalno-etički prekor koji društvo upućuje delikventu zbog učinjenog krivičnog djela (Stojanović, 2009).

Vrste kazni kroz istoriju su se mijenjale, zavisile su od ekonomskog i kulturnog razvitka pojedine zajednice, ali i o nekim drugim uslovima, među kojima su ponekad geografski položaj (npr. poznati zatvori na nekim otocima), ali klimatske prilike imale uticaj. Kazneni sistemi su se u početku odlikovali relativno malim brojem kazni, ali i vrlo surovim kažnjavanjem. Glavne kazne bile su smrtna, tjelesne i imovinske kazne, a kazna lišenja slobode primjenjivana je kasnije (Knežević, 2008).

Prilikom definisanja kazne pojavljuju se tri načina sagledavanja njenog dejstva (Vilić, Kostić, 2011):

- a) krivičnopravno gledište ili formalni pojam kazne;
- b) materijalni pojam kazne;
- c) materijalno-formalni pojam kazne.

a) **Formalni pojam kazne** ukazuje da kazna predstavlja mjeru oduzimanja ili ograničavanja izvjesnog prava koje pripada učiniocu krivičnog djela, a koju izriče sud u slučajevima i pod uslovima određenim u zakonu. Ovako određen pojam kazne kritikovan je zato što zapostavlja društveni značaj kazne.

b) **Materijalni pojam kazne** označava kaznu kao mjeru zaštite društva od kriminaliteta koja ima za ciljeve: sprečavanje učinioca da ubuduće vrši krivična djela, njegovo popravljanje i očuvanje društvene discipline građana. Ova definicija zapostavlja pravni karakter kazne, što se smatra nedopustivim jer je kazna fenomen koja ima svoju pravnu, odnosno krivičnopravnu prirodu.

c) **Materijalno-formalni pojam** kazne određuje kaznu kao mjeru zaštite društva od kriminaliteta. Kaznom koju izriče sud u slučajevima i pod uslovima utvrđenim zakonom, oduzima se neko pravo ili ograničava vršenje nekog prava učiniocu krivičnog djela, u cilju sprečavanja učinioca da ubuduće vrši krivična djela i razvijanja društvene discipline građana (Čejović, 2002).

Zatvor u najširem smislu označava ustanovu, odnosno objekat čija je svrha da se, u njemu smještenim osobama, koje se nazivaju zatvorenici, oduzme sloboda, odnosno ograniči kretanje kao i niz drugih prava. Postoje razne vrste zatvora, ali se pod izrazom "zatvor" gotovo u pravilu smatraju samo institucije koje vodi država, a u koje su zatvorenici smješteni odlukom suda ili drugog nadležnog organa.

Zatvor je kompleksna tvorevina koja ima jasno definisana pravila, principe, sistem funkcionisanja, vještačku atmosferu u kojoj ljudi izdržavaju zatvorsku kaznu zbog počinjenog krivičnog djela. U jednoj takvoj sredini, kažnjeni od društva, izolovani od drugih, zatvorenici pokušavaju da prihvate izrečenu kaznu, promijene svoje kriminogeno ponašanje i vremenom se reintegrišu u to isto društvo (Macanović, Nadarević, 2014).

Bezbjednost u penalnim ustanovama

U svim zatvorskim ustanovama pored formalnog sistema postoji i neformalni sistem. Postojanje neformalnog osuđeničkog sistema danas se smatra realnošću u istoj mjeri u kojoj su realnost i sami zatvori. U okviru neformalnog sistema javljaju se neformalne grupe. „Neformalne grupe nastaju često u okviru određene formalne grupe, zbog toga što formalna grupa ne može da pokrije raznovrsnost individualnih motiva, interesa. Neformalne grupe neki autori nazivaju socijalnim grupama ostataka. Taj naziv objašnjava se činjenicama da neformalne grupe pokrivaju one motive, interese članova formalne grupe koje ne pokriva, ne zadovoljava, članstvo u formalnoj grupi" (Milosavljević, 2001: 62).

Neformalni sistem zasniva se na zatvorenicima i njihovom međusobnom odnosu u ograničenom prostoru. Određuju ga neformalni oblici ponašanja uslovljeni lišavanjem slobode i uslovima života i rada u ustanovi, ali i borbom zatvorenika za status, sticanje neformalnog autoriteta. Iako neformalan, i kao takav u direktnoj suprotnosti sa formalnim sistemom po ciljevima i nastojanjima, ovaj sistem takođe ima svoju funkciju, koja proizilazi iz ljudske potrebe da se ispolji individualnost i realnost svoga „JA", čak i u takvom socijalnom okruženju kakvo je zatvorska sredina. Neformalni sistem i njegova struktura predstavljaju reakciju zatvorenika na formalni sistem i imaju funkciju zaštite individualnog integriteta ličnosti u uslovima deprivacija ili lišavanja koje nameće zatvaranje u kazneno-popravnim ustanovama, a koje realizuje i održava formalni sistem sa svojom strukturom službi.

Osnovna obilježja tog sistema su: otpor svemu što zahtijeva osoblje, odricanje moralnih kvaliteta i stručnih sposobnosti osoblju, otpor prema onome što propagira šira društvena zajednica i napad na moralni integritet njenih zvaničnih predstavnika sa kojima su bili u kontaktu prije zatvaranja, solidarnost sa svakim zatvorenikom ako je u sukobu sa osobljem, uzajamna lojalnost i pomaganje, otpor tretmanu itd. (Bogojević 1991).

U kaznenim ustanovama formalni sistem i sam nesvjesno potpomaže prihvatanje nekih karakteristika zatvoreničkog društva (neformalnog zatvoreničkog sistema). Zbog opsesije redom i mirom pojedini dijelovi tog sistema (uprava, služba obezbjeđenja) koriste neformalnu strukturu moći da bi taj red i mir održali, a za uzvrat nosiocima te moći (liderima neformalnih zatvoreničkih grupa) dodjeljuju bolji posao, bolji smještaj, omogućavaju pristup značajnim informacijama i slično. Na taj način formalni sistem pruža podršku i priznanje hijerarhijskoj organizaciji i organizaciji zatvoreničkog društva, a preko nje i društvenim odnosima koji postoje ili se razvijaju unutar zatvoreničkih neformalnih grupa. Upravo ovaj odnos između zatvorenika i uprave, koja rukovodi zatvorom, dovodi do toga da kontrola nad zatvorenicima postaje primarna funkcija zatvora, a prevaspitanje je veoma često u sasvim drugom planu (Radovanović, 1992: 35).

Zatvorenici se svakodnevno nalaze u vezi sa zatvorskim osobljem, sa formalnom organizacijom, sa njenim režimom i normativnim sistemom, koji predstavljaju spoljni okvir u kojem se stvaraju i razvijaju neformalni odnosi zatvorenika. Može se reći da između zatvorskog osoblja i zatvorenika postoji tradicionalno razilaženje koje se ispoljava kao izraz sukoba dva sistema stavova, vrijednosti i normi. Na jednoj strani su stavovi, vrijednosti i ciljevi osoblja formalnog sistema sa težnjom ka prevaspitanju zatvorenika. Na drugoj strani je neformalni sistem sa zatvoreničkim kodeksom ponašanja, koji teži da udalji zatvorenike od akcija i zahtjeva zatvorskog osoblja, od poštovanja mehanizma formalnog sistema. Taj nesklad odražava, a ponekad i produbljuje, kako sama organizacija i režim ustanove tako i zatvorenici sa svojim stavovima.

U svim zatvorima presudno za društvenu klimu je ponašanje osoblja, bez obzira na činjenicu da zatvorenika ima znatno više u odnosu na zaposlene. Društvena klima ovisi i od tipa zatvora – u zatvorima otvorenog i poluotvorenog tipa odnosi su mnogo prijatniji od onih u zatvorenom tipu. Pored toga, društvena klima je ovisna i od režima zatvora. Režim zatvora je sistem pravila i stavova radnika zatvora kojima pokušavaju ostvariti svrhu kažnjavanja. Svrha mora biti jasna.

Postojanje normi, pravila ponašanja i sličnih pojava dovodi do odbojnosti prema zatvorskoj administraciji i njegovim službenicima. Zatvorenici zbog svega toga gledaju na zatvorsko osoblje kao na lica koja su ih osudili, odnosno odbacili i smjestili u inferiorne uslove života. Na toj osnovi se razvija među mnogim zatvorenicima i neprijateljstvo prema zatvorskom osoblju, koje može dobiti i karakter negativnog grupnog raspoloženja i otvorenih sukoba, a koji imaju

podlogu i u zatvoreničkom sistemu vrijednosti, normi i kodeksu ponašanja (Špadijer – Đinić, 1973).

Osnovna funkcija neformalnog sistema je da riješi niz problema sa kojima se suočava zatvorenik počevši od zatvaranja i izolacije, raznih deprivacija, osjećaja odbačenosti, zaštite od siledžije i prevaranata, kao i da im omogući ponovno sticanje osjećaja grupne pripadnosti, povjerenja, sigurnosti itd. Drugim riječima, ovakav sistem ima funkciju odbrambenog mehanizma od frustracija, zatočenja, funkciju mehanizma za pronalaženje grupnog samoidentiteta i funkciju sredstva za postizanje ličnih i grupnih ciljeva (Macanović, 2007).

Postojanje neformalnog sistema u kazneno-popravnim ustanovama je neminovno i nužno. Povratnici, odnosno recidivisti često formiraju manje neformalne grupe unutar zavoda koje se bave reketiranjem, preprodajom nedozvoljenih stvari, prodajom opojnih sredstava, mobilnih telefona i slično. Do informacija o materijalnom stanju zatvorenika članovi grupe veoma brzo dolaze, koristeći razne izvore (poznanike, medije). Prikupljene informacije koriste za ucjene i maltretiranje. Da bi postali član neformalne grupe mlađi zatvorenici preuzimaju na sebe odgovornost za počinjeni prekršaj od strane „visoko pozicioniranih”. Cinkarenje i saradnja sa službenim licima može biti veoma opasna po zatvorenike, ako budu otkriveni od strane neformalne grupe. Takva lica doživljavaju neprijatne situacije, prijetnje kako njemu tako i članovima njegove porodice (Macanović, Nadarević, 2014).

Psihološka atmosfera i bezbjednost u zatvorima

Izdržavanje kazne lišavanja slobode i drugih mjera institucionalnog karaktera predstavlja, prije svega, uskraćivanje slobode kretanja osuđenog lica, koje je onemogućeno da vrši slobodan izbor mjesta boravka i kretanja. Lišavanje slobode znači istovremeno izolaciju osuđenika od spoljnog svijeta, koja se sprovodi sredstvima fizičkog i psihičkog karaktera. Među sredstvima fizičkog karaktera spadaju okolni zidovi, rešetke na zgradama, stražari i razna tehnička sredstva. Što se tiče izolacije osuđenika, psihološkog karaktera, ona se sprovodi pomoću raznih prijetnji i upozorenja, propisa, kontrole, disciplinskog kažnjavanja, uskraćivanja pogodnosti i sličnih mijera. Tu spada i „rutinizacija svakodnevnog ponašanja”, koja se ispoljava kao izolaciona mjera psihološkog dejstva i karaktera. Lišavanje slobode i izolacija imaju, po pravilu, manje ili veće negativne psihološke posljedice po osuđenike, koje mogu u pojedinim slučajevima izazvati trajna oštećenja njihove ličnosti. Samo lišavanje slobode

psihološki pogađa ličnost osuđenika, jer to mnogi od njih doživljavaju kao šok, koji je praćen raznim ličnim krizama i negativnim reakcijama. To je naročito slučaj sa mnogim osuđenicima koji prvi put dolaze u zatvor, sa izvršiocima lakših krivičnih djela, sa nehatnim, slučajnim i situacionim delikventima. Usljed toga dolazi često do pogoršanja u emocionalnoj sferi i u aktivnosti misli, a u mnogim slučajevima i do „blokiranja procesa mišljenja“ i otupljivanja mentalne sfere ličnosti.

U toku izdržavanja kazne lišenja slobode osuđenici su izolovani od porodičnih, rodbinskih i prijateljskih veza, što takođe pogađa njihovu ličnost. Uz to, neprijatna zatvorska atmosfera, neugodna i neprijatna osjećanja, velika i svakodnevna monotonija života, postupanje koje se često graniči sa poniženjem ličnog dostojanstva i slične pojave, uslovljavaju posebna pogoršenja u njihovoj ličnosti. Osuđenici su dužni da nose posebna odijela, koja ih etiketiraju na određen način, da se kreću na ograničenom prostoru, u društvu lica koja im često pricinjavaju razne neugodnosti i da podnose mnoga ograničenja, koja su povezana sa osuđeničkim statusom i uslovima režima zatvorske ustanove (Macanović, 2011).

Navedene pojave izazivaju kod osuđenika razne tenzije, stresove i emocionalne napetosti, opadanje duhovnog života i javljanje duševne apatije, gubljenje njihove snage, volje i inicijative, pa čak i pojavu patoloških odnosa i osjećanja, gdje spadaju i seksualne perversije, koje su raširene manje ili više u zatvorskim ustanovama. U toku zatvorskog života mnogi osuđenici su psihološki opterećeni, loše raspoloženi i indiferentni, pa, čak, i prema zbivanjima koja bi u drugim prilikama privlačila njihovu zainteresovanost i pažnju.

Jednu od posljedica fizičke i psihičke izolacije osuđenika čine i pokušaji bjekstva. Ti pokušaji su češći ukoliko su u pitanju ustanove sa strožijim režimom, sa većim stepenom obezbjeđenja i izolovanosti i sa težim, odnosno društveno opasnijim osuđenicima.

Lišavanje slobode i zatvorska izolacija uslovljavaju pojavu mnogih deprivacija i ograničenja u zatvorskoj ustanovi, koje se negativno odražavaju na ličnost mnogih osuđenika. Među njima se ističu deprivacija slobode i autonomije ličnosti, deprivacija mogućnosti sticanja materijalnih dobara, deprivacija heteroseksualnih odnosa i druge, koje su često praćene raznim uznemirenjima i duševnim patnjama. Te deprivacije se javljaju automatski sa osuđenjem, sa lišavanjem slobode, jer se tim činom gubi status slobodnog čovjeka, normalnog člana društva, i prelazi u drugi – specifični, osuđenički status, što je posebno

izraženo u ustanovama zatvorenog tipa. Među deprivacijama ističu se na prvom mjestu ograničenje slobode i autonomije ličnosti, koji nužno izvire iz osuđeničkog statusa. Ovaj status ograničava čovjeka u njegovoj aktivnosti, inicijativi i samoopredjeljenju. On ga sprječava da učestvuje u životu spoljnog svijeta, da utiče na taj svijet i da tako ispoljava društvenu aktivnost i dokazuje svoj društveni identitet. Mnogi osuđenici to doživljavaju kao društveno degradiranje, kao odbacivanje njihove ličnosti, koje im veoma teško pada (Macanović, 2006).

U svakoj zatvorskoj ustanovi osuđenici žive manje ili više nedjeljama, mjesecima i godinama stereotipno, po određenim šablonima i standardima ponašanja, koja ih sputavaju u njihovoj aktivnosti, u razvijanju inicijative, i lišavanju mogućnosti izbora i šireg sticanja iskustva. Autonomija njihove ličnosti je svedena na veoma uske okvire. Takoreći, oni žive od ustajanja do spavanja „kao po komandi“, izolovani od spoljnog svijeta, od mogućnosti izbora i draži koje im on pruža u raznim pravcima. Sve ove okolnosti moraju uticati nepovoljno na proces prevaspitanja osuđenika, pa ih stoga treba izučavati u svakoj ustanovi i preduzimati određene terapijske i druge mjere za njihovo svođenje na minimalne razmjere.

Prilikom stupanja osuđenika na izdržavanje kazne, od njega se traži da se prilagodi uslovima života zatvorske ustanove. To prilagođavanje se ispoljava u dva pravca – prema zahtjevima uprave, odnosno formalnog sistema i prema odnosima neformalnog sistema osuđenika. Osuđenik je dužan, s jedne strane, da se povinuje režimu ustanove, normativnom sistemu i šablonima, koji u njoj vladaju. S druge strane, on se nalazi pod stalnim uticajem osuđeničke sredine, koji se ispoljava svakodnevno kao interakcionistički proces, koji vodi asimilaciji osuđenika u „subkulturni sistem“ osuđeničke zajednice.

Kao izraz navedenih težnji, kod osuđenika se formiraju posebni stavovi i vrijednosti, izraženi u zajedničkom „kodeksu“ normi, koji služi kao osnova za njihovo ponašanje i vrjednovanje aktivnosti u ustanovi. Na toj osnovi se javljaju među osuđenicima posebne manje grupe, sa svojim sistemom vrijednosti i standardima ponašanja, koji služe za održavanje njihove međusobne privrženosti i grupne homogenosti u ostvarivanju navedenih interesa. Tako se u zatvorskim ustanovama stvaraju neformalni odnosi, sa posebnim elementima, koji uslovljavaju njihovo održavanje i identifikaciju, kao posebnog sistema odnosa među osuđenicima.

Osuđenici se regrutuju iz raznih društvenih slojeva i socijalnih grupa. Oni stoga predstavljaju jednu veoma heterogenu populaciju, heterogenu po mnogim svojstvima – po polu i starosti, socijalnom porijeklu i sastavu, obrazovanju i kulturnom nivou, demografskim karakteristikama, po svojoj etničkoj i religioznoj pripadnosti, po psihosocijalnim i psihološkim svojstvima i drugim elementima.

Međusobno grupisanje zatvorenika u zatvorskim ustanovama je neplanirano, stvara se među osuđenima zavisno od zatvorskih uslova života, režima ustanove i karaktera osuđeničke populacije. Riječ je o neformalnoj strukturi, koja je manje više stabilna i trajna.

U zatvorskim ustanovama postoji hijerarhisko diferenciranje osuđenika na neformalnoj osnovi. Ako se pođe od izvršenog krivičnog djela, mogućnosti diferenciranja i rangiranja osuđenika mogu biti različite i brojne. Npr. teža i smjelija izvršena krivična djela daju mogućnosti za veće mjesto i veću ocjenu u hijerarhiji osuđenika. Provalnici među osuđenima ignorišu „sitne lopove“, kao neozbiljne i nedostojne kriminalce. S druge strane, „sitni lopovi“ smatraju provalnike za „teške prestupnike“ i ne žele da se miješaju sa njima, da zalaze u njihovo društvo (Radovanović, 1992).

Uzevši teorijski, strukturisanje osuđenika u zatvorskim ustanovama može se vršiti i na onovu raznih kriterijuma, kao što su statusni položaji među osuđenima, postojanje i funkcionisanje uloga u okviru neformalnog sistema, pravci usmjerenosti tih uloga- prema formalnom odnosno neformalnom sistemu, prema socijalnoj, etničkoj, religijskoj i drugim pripadnostima, prema intelektualnim, psihosocijalnim i kulturnim svojstvima itd.

Grupisanje zatvorenika u penalnim ustanovama predstavljaju u izvjesnom smislu kompenzaciju za izgubljene ranije veze osuđenika, jer, sa lišavanjem slobode nastaje određen vakuum u njihovim socijalnim odnosima, pa stoga oni nastoje da uspostave nove veze u zatvorskoj ustanovi, koje im mogu poslužiti za zadovoljavanje svojih socijalnih i afektivnih potreba u tim uslovima. To grupisanje zatvorenika se vrši na bazi zajedničkih interesa i problema, načina mišljenja i shvatanja o vrijednostima, iskustava, stavova prema zahtijevima režima, potrebe za uzajamnim pomaganjem i rješavanjem postojećih problema u skladu sa normativima i stavovima grupe. Na toj osnovi se stvaraju veze između lica istog mišljenja i osjećanja „zajedničke sudbine“, koje prerastaju u veze prijateljstva i osjećanja međusobnih simpatija. Tako se stvaraju male grupe, koje postoje u svakom osuđeničkom kolektivu (Milutinović, 1977).

Kada su u pitanju neredi u zatvorima svakako da je pobuna najopasniji vid narušavanja funkcionisanja kazneno – popravnih ustanova. Zatvorska pobuna je naziv koji u najširem smislu označava nasivno i nasilno otkazivanje poslušnosti zatvorenika službenoj vlasti, a koji se odlikuje oštećivanjem imovine (vandalizam) ili fizičkim napadima na zatvorske službenike i/ili druge zatvorenike. Zatvorske pobune mogu biti organizovane i spontane. Za zatvorske pobune se još koristi i izraz zatvorski neredi. Pobune često donose i fizičke sukobe zatvorenika i zatvorskih policajaca. Uzroci zatvorskih pobuna se u pravilu mogu pronaći u nezadovoljstvu životnim uslovima, a njihovi ciljevi mogu varirati o okolnostima. Nekada se svode na poboljšanje životnih uslova (bolja hrana, duže šetnje, premještaj u druge zatvore), nekada nastojanje da se zatočeništvo skрати ili prekine, a nekad predstavlja stvaranje uslova za zatvorski bijeg, odnosno fizičku likvidaciju doušnika ili suparničke zatvorske bande. Zatvorske pobune treba razlikovati od nenasilnih, protestnih akcija kao što je zatvorenički štrajk glađu. Zatvorenički štrajk glađu je uglavnom usmjeren na pojedinca koji je nezadovoljan nekom mjerom, odlukom, rješenjem, postupkom, ali i često uslovima izdržavanja zatvorske kazne, vanzavodskim pogodnostima, odlukama komisije za uslovni otpust I sl.

Zaključak:

Osuđenici ne čine populaciju koja se pasivno drži u ustanovi, koja samo sluša i izvršava naredbe zatvorske uprave. Oni su, naprotiv, veoma aktivni i dinamični u međusobnim odnosima i na relaciji prema formalnom sistemu. Među njima se stvaraju i razvijaju razni odnosi i veze, koji su uslovljeni zajedničkom životnom situacijom u zatvorskoj ustanovi. U okviru nje osuđenici imaju svoje posebne interese, koji se ispoljavaju, prije svega, u odnosu na zatvorsku administraciju, na službeno osoblje i formalni sistem uopšte. Iskustvo pokazuje da zatvorenici nastoje da pribave za sebe što više pogodnosti i koristi, da olabave zatvorski režim, da obezbjede pružanje međusobne pomoći, da riješe svoje lične probleme i slično. Zajednički život ih tjera da jedni drugima priskaču u pomoć, da se uzdržavaju od komunikacija i ponašanja koja im mogu škoditi, da ne remete međusobne odnose i ne stvaraju konflikte, da se drže na odstojanju u odnosu na službenike formalnog sistema. U tome većina osuđenika nalazi zajednički interes, koji predstavlja motornu snagu za prilagođavanje uslovima zatvorskog života u raznovrsnim i specifičnim ustanovama. Ipak određena skupina osuđenih lica, u najvećoj mjeri recidivista, svjesna da ne može doći do određenih pogodnosti kao lica koja poštuju kućni red i pridržavaju se zakonskih odredbi po svaku cijenu narušavaju stanje u zatvoru. Upravo služba za bezbjednost mora

voditi računa o ovoj kategoriji osuđenih lica, vršiti stalni nadzor i kontrolu kako bi njihove namjere bile onemogućene. Bezbjednost u zatvorima je aktivna materija koja zahtjeva stručne i osposobljene ljude sa izraženim opštim i profesionalnim kompetencijama.

Literatura:

1. Avdibegović, E. (2015). Utjecaj različitih konteksta socijalizacije na razvoj maloljetničke delinkvencije u posratnoj Bosni i Hercegovini. Tuzla: Univerzitet u Tuzli.
2. Čejović, B. (2002). Krivično pravo, opšti dio. Beograd: Službeni list SRJ, Beograd.
3. Knežević, M. (2008). Penologija u socijalnom radu (i socijalni rad u penologiji). Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada, Zavod za socijalni rad.
4. Konstantinović- Vilić, S., Kostić, M. (2006). Penologija. Niš: SVEN.
5. Macanović, N. (2006). Odnos formalnog i neformalnog sistema u kazneno- popravnim ustanovama. Temida br.4, str. 57-61. Beograd: Viktimološko društvo Srbije i „Prometej“.
6. Macanović, N. (2011). Resocijalizacija osuđenih lica. Banja Luka: Besjeda.
7. Macanović, N., Nadarević, D. (2014). Penološka andragogija. Banja Luka: Evropska defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.
8. Milosavljević, B. (2001). Socijalna psihologija ljudskih grupa. Banja Luka: Filozofski fakultet, Banja Luka.
9. Milutinović, M. (1977). Penologija. Beograd: Savremena administracija izdavačko-štamarsko preduzeće OOUR Savremena knjiga, Beograd.
10. Nadarević, D. (2019). Kada zidovi „govore“ – Utjecaj prostora na komunikaciju zatvorenika. Banja Luka: Centar modernih znanja.
11. Radovanović, D. (1992). Čovek i zatvor: Studija integrisanosti u zatvorenički društveni sistem. Beograd: Prometej.
12. Špadijer – Đinić, J. (1973). Zatvoreničko društvo. Beograd: Prosvjeta
13. Stojanović, Z. (2009). Krivično pravo. Beograd: Pravna knjiga, Beograd.
14. Tomić, R. (2005). Komunikacija sa djecom delinkventskog ponašanja. Tuzla: Denfas
15. Vilić, K., S., Kostić, M. (2011). Penologija. Niš: Centar za publikacije Pravnog fakulteta.
16. Vranj, V. (2009). Alternativne mjere i sankcije u krivičnom zakonodavstvu i praksi u Bosni i Hercegovini: Sarajevo: Pravni fakultet.

SECURITY IN PENAL INSTITUTIONS

Abstract: *Security in prisons is a subject that is dealt with by many criminological scientific disciplines, but the essence is how to actually implement it in practice, where emergency situations that undermine the security of penal institutions occur every day. In the paper, we presented how the informal prison system actually negatively affects and undermines the security of the institution and how to balance and maintain order in institutions in such situations. riots and riots in prisons. The informal system of convicted persons tends to destabilize the situation in prisons, often offering passive and active resistance. That is why it is important to know how and in what way the informal system functions and which security measures have the best preventive character to prevent the escalation of conflicts and riots in prisons.*

Keywords: *security, informal system, prisoners, conflicts, penal institutions.*